

La Svizra n'è gnanca uschè umanitara

In Ladin perscrutescha nossa relaziun cun ils dretgs umanitars

DA CLAUDIA CADRUVI / ANR

■ **Jon A. Fanzun è expert per la politica svizra cun l'exteriur. El lavura tar la pld sco secretari politic. L'atun publichescha la chasa editura NZZ in cudesch da Fanzun. Il tema: La Svizra ed il dretg uman.** «Jau na sai betg, sch'jau sun interessant avunda», respunda Fanzun sin la dumonda, sch'i saja lubì da scriver in portret dad el. Questa tenuta è tipica per il nov secretari politic da la pld. Malgrà ch'el ha ina lavur interessanta, e malgrà che ses cudesch brisant cumpara proxima-main, resta el calm.

Viagià en il Cosovo

Fanzun ha 35 onns. El è creschì si a Tarasp. Suentar la matura ha el l'emprim gi en senn da studegiar geologia, ma lura è el tuttina sa decidì per scienza politica e relaziuns internaziunalas a l'università a Son Gagl. Suentar il studi è el daventà assistent scientific a l'ETH en l'institut per segirezza politica e per analisa da conflicts.

Il 11 da settember 2001 è l'institut – che ha uschiglio gi sia sontga pasch – tuttenina stà en il center. Las medias levon analisas e parairis dals professers. Ed era Fanzun ha stuì dar pled e fatg al Radio Rumantsch. Davent da quel temp ha Fanzun adina puspè commentà in u l'auter fatg per il radio. El è schizunt viaggià per ina rapportascha a Cosovo.

Jon Albert Fanzun abita a Turitg e lavura a Berna. Era uschiglio è el savens sin viadi. El viagescha gugent en tuttas pussaivlas entginas dal mund.

FOTO C. CADRUVI

Puncto dretgs umans è la Svizra a la cua

La Svizra è la protectura dals dretgs umans. Quest maletg è fitg derasà. Ma el na constat betg, di *Jon A. Fanzun* en ses cudesch che cumpara il settember tar la chasa editura NZZ.

Blers Svizzers pensan che noss pajais gaja cun in bun exempel ordavant pertutgant l'umanità ed ils dretgs umans. Tar il dretg internaziunal umanitar ha la confederaziun davairas ina lunga tradiziun cun la Crusch cotschna. Ma puncto dretgs umans n'obtegna la Svizra naginas arbajas, constatescha Fanzun en ses cudesch «Die Grenzen der Solidarität».

La Svizra n'è mai stada tar ils em-

prims, sch'i gieva per pugnar per ils dretgs umans. Sin quest champ penda la Svizra schizunt savens a la fin da la cua. Ma pertge era la Svizra lura uschè reservada e sceptica pertutgant las cunvegns dal dretg uman dal Cussegl da l'Europa e da l'ONU? La tesa da Fanzun: La Svizra sa chatta en in dilemma perquai ch'ella vul esser – u manegia da stuaìr esser – absolutamain suverana vers l'ester e pervi da sia neutralità.

Jon A. Fanzun: «Die Grenzen der Solidarität: Schweizerische Menschenrechtspolitik im Kalten Krieg». Chasa editura NZZ. 500 paginas. Circa 58 francs. Cumpara il settember 2005.

Cun in collega ha el examinà a l'ETH tge che la Svizra ha prestà per la pasch en il mund durant ils onns 1945 fin 2000. Uschia è Fanzun vegnì attent sin il tema per sia dissertaziun: La Svizra ed ils dretgs umans.

La Svizra ha il sentiment d'avair ina ferma tradiziun umanitara. «Quai è gist areguard la Crusch cotschna, ma betg pertutgant ils dretgs umanitars», di Fanzun. La Crusch cotschna porschia sulet in «dretg durant la guerra».

La ONU ed il Cussegl d'Europa hajan dentant etablì suenter la segunda guerra mundiala in dretg per la pasch. Quellas instituziuns hajan chapì ch'i na tanschia betg d'avair nagina guerra. I dovria era dretgs da pasch per stabilisar ils pajais.

Ma la Svizra saja sa nuspida onns a la lunga d'entrar en il Cussegl d'Europa, e pli tard en l'ONU. Anc pli grondas difficultads haja la Svizra gi cun ratifitgar cunvegns dals dretgs umans.

«D'ina vart prenda la Svizra ter serius talas cunvegns. Da l'autra vart manca la veglia da sa participar», di Fanzun.

Davart questa tematica na datti strusch publicaziuns ed artitgels. Per rabagliar ensemen avunda material per sia dissertaziun ha Fanzun stuì far perscrutaziuns istoricas. Ma en l'archiv federal a Berna n'existan nagins dossiers che tractan be il dretg uman. Las infurmaziuns èn sparpagliadas en tschients da dossiers.

Il politolog ha perquai stuì sa mor-

der atras tuts ils dossiers ed el di: «Jau ma sun sentì sco ina mieurina.» Ma i ha valì la paina. Fanzun ha purtà interessants fatgs a la glisch. In exempel è la discussiun pertutgant la charta sociala. La Svizra ha sutascit – suenter avair ponderà blers onns – la charta sociala il 1976.

La sutscritpziun na tanscha dentant betg. Per ch'ina cunvegna gaja en vigur dovri la ratificaziun.

Questa ratificaziun n'è la Svizra dentant fin oz betg stada en il stan da far.

Fanzun constatescha: «Las raschuns giuridicas sa midan sco da midar chaltscheuls.» «Ins na vul simplamain betg, malgrà che las consequenzas èn minimas.»

Dapi l'emprim d'avrigl è Fanzun secretari politic tar la Partida liberaldemocrata svizra a Berna. El tgira la politica exteriura, la politica da segirezza, da sport, da migraziun ed ils contacts internaziunals. El lavura ensemen cun ils cussegliers nazionals e dals chantuns.

Fanzun sto guardar che ses politichers tirian, sche pussaivel, per il medem chantun. Ma i na saja betg uschè simpel d'avair la survista, conceda el. «Jau sun anc vi da l'emprender mia rolla.»

Interessant è ch'ins po prender in pau influenza cunzunt en las domenas preferidas sco la politica exteriura. Per il mument dettia il dossier d'asil la pli gronda lavur.

Curt e bun

Num: Jon Albert Fanzun
Naschì: ils 15 da mars 1970

Creschì si: a Tarasp

Domicil: Turitg

Lavur: secretari politic tar la pld

Partida politica: nagina

Hobis: politica, ir cun skis, ballape

Viaggiar: adina en auters lieus: p. ex. a Laos, Vietnam, Cambodscha, Mexico, Kenia, ma era en citads europeas

Spaisa preferida: da tuttas sorts tartuffels u pèsch

Cudeschs: Cudeschs dal fatg